

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

К. е.н. Шамота Г.М.

Постановка проблеми. В кінці ХХ ст. людство ввійшло в нову стадію формування суспільства, так як розгорнулась науково-технічна революція в економічно-розвинених країнах світу.

Здобувши незалежність, Україна стала на шлях перетворень. Та, і на сьогодні, держава зазнає як суспільно-політичних так і соціально-економічних трансформацій. Але ці процеси базуються на здобутках минулого.

Європейський вибір України на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовив необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна була забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні і екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі [6].

Світова економічна криза, в умовах глобалізації суспільних та соціально-економічних відносин, зумовила у світі переорієнтацію основних цінностей, призвела до пошуку країнами Євросоюзу прийнятної моделі економічного розвитку. Модель інноваційного розвитку забезпечує національну конкурентоспроможність і орієнтує національну економіку кожної країни на довгострокове зростання. Тому вона і стала фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку.

Однак на практиці, інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки України. Позитивні тенденції хоча й спостерігалися протягом кількох років, Але мали переважно тимчасовий характер і змінювалися протилежними зрушеннями в економіці, що характеризує інноваційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довгострокових стимулів для інноваційної діяльності [2, с. 323].

Однією з умов інтенсивного розвитку економіки є інвестиції. У сучасних умовах їх ефективність можна забезпечити тільки через впровадження інновацій, тому інновації та інвестиції тісно пов'язані між собою. Виходячи з вищевикладеного, аналіз процесу трансформації інвестицій в інновації являється необхідним елементом дослідження. Також розглянемо взаємний рух інвестицій та інновацій з метою пошуку змінних, впливаючи на які можна надати інвестиціям інноваційної спрямованості. Реалізація цього завдання вимагає дослідження механізмів, які забезпечують інноваційне інвестування в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями даної проблематики та системними підходами до державного регулювання науково-технологічної сфери в Україні займаються такі вчені: О. Волков, Л. Гаман, А. Гальчинський, А. Гречан, А. Землякін, М. Крупка, П. Микитюк, В. Осецький, В. Семіноженко, В. Федоренко, А. Чухно, О. Лапко, А. Єгошин, Д. Богиня, А. Малюта, Т. Качала, Ю. Бажал, М. Денисенко, Я. Риженко та багато інших. Над проблематикою активізації інвестиційної діяльності та формуванню сприятливого інвестиційного клімату працюють О. Амош, І. Бланк, М. Герасимчук, В. Геєць, М. Денисенко, М. Долішнього, І. Лукінов, А. Мельник, А. Мертенс, А. Пересада, М. Чумаченко.

Як ми бачимо, інноваційно-інвестиційні процеси активно досліджують українські вчені. Але розвиток інновацій в Україні в кризових умовах не відповідає світовому рівню, тому вимагає детальнішої уваги.

Мета статті. Визначити форми взаємодії ринкового саморегулювання та державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в кризових умовах на підставі аналізу особливостей існуючих теоретичних моделей регулювання інноваційно-інвестиційної сфери.

Виклад основного матеріалу. Для подальшого розгляду вищевказаних питань, ми все ж таки розглянемо, що таке інноваційний розвиток. Оскільки, в сучасній науковій літературі існує безліч трактувань термінів «інновація» та «інноваційний розвиток».

Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує інновації як «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [9].

Інноваційний тип розвитку (англ. *Innovation model of development*) - характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку – створення технопарків, технополісів, проведення політики ресурсозбереження, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, софтизації та сервізації економіки. Об'єктивні зміни в суспільному економічному розвитку призвели до нової моделі розвитку економіки, для якої характерні принципово нові риси та пріоритети. Важливу роль в житті суспільства стали відігравати галузі, що ґрунтуються на так званих «високих технологіях», а також галузі, що безпосередньо задовольняють потреби людей [5].

Інноваційні процеси, поширення високотехнологічних виробництв стали неодмінним атрибутом стратегії сучасного економічного зростання. Вони безпосередньо пов'язані з динамікою інвестиційної та загальної економічної активності. Інновації у вигляді нових конкурентоспроможних технологій і товарів забезпечують значну долю приросту ВВП промислово розвинених країн світу.

В умовах кризи, системи економічного функціонування підприємств найбільш чутливими до змін факторів зовнішнього середовища. Негативні явища в економіці, в першу чергу, відбиваються на умовах функціонування фінансових і промислових структур, підприємств малого та середнього бізнесу, на рівні економічного розвитку громади в цілому.

На нашу думку, вихід підприємств України із затяжної кризи обумовить інвестиційно-інноваційна модель. Ця модель покликана забезпечити завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів її росту, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом збільшення експорту високотехнологічної продукції.

Методологічні підходи, окреслені класичною економічною теорією, визначають, що у ринковій економіці вихід з кризи на траєкторію зростання пов'язаний з оновленням основного капіталу, яке здійснюється за рахунок зменшення витрат виробництва, збільшення обсягів випуску і збільшення прибутків.

Розглянемо існуючі підходи до механізмів регулювання інвестицій та інновацій, які спрямовані на управління інвестиційним попитом та пропозицією, та розглянемо теорії інноваційного процесу.

Відповідно до кейнсіанської теорії із двох складових сукупного попиту, якими є споживчий та інвестиційний попит, визначальним є другий елемент, оскільки саме він, забезпечуючи приріст капітальної вартості, безпосередньо впливає на динаміку національного доходу. При кризових умовах, незмінних цінах, наявності незадіяних виробничих потужностей і безробіття, ринковий механізм виявляє незначні можливості у стимулюванні інвестицій. При цьому держава виконує регулюючу роль у активізації інвестиційного процесу, а точніше нарощує сукупний попит за рахунок зростання бюджетних витрат.

Підприємницький сектор, що має великі резервні ресурси в умовах депресії та кризи, реагує на зростання сукупного попиту високо еластичною пропозицією товарів споживчого призначення. Зі зростанням доходів, пред'являється попит на товари інвестиційного сектора, який задовольняється нарощуванням їх пропозиції. Таким чином, збільшення державних витрат дає мультиплікаційний інвестиційний ефект. Останній, згідно Кейнсу, визначається за допомогою "мультиплікатора інвестицій", через дії якого "відбувається приріст загальної суми інвестицій, і дохід збільшується на суму, що у K разів перевершує приріст інвестицій" [3, с. 114].

Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів, засноване на кейнсіанській ідеології, відіграє позитивну роль у стабілізації і розвитку економічних систем розвинутих країн світу. Однак, у середині 70-х років ХХ ст. наростання інфляційних процесів у поєднанні з великим бюджетним дефіцитом у більшості країн завершилося структурною кризою і тривалою депресією. Очевидно, що нова економічна реальність вимагає нової концепції макроекономічного регулювання національної економіки [8, с. 66].

На неокласичну доктрину вплинули консервативні, монетаризські теорії, економіка пропонування і теорія раціональних очікувань. Її суть полягає в тому, що державне втручання в економіку повинно зводитись до створення сприятливих умов для функціонування ринку.

Об'єктом регулюючих впливів стають фактори, що стимулюють пропозицію ресурсів. Стабільні, очищені від інфляційної складової ціни на ресурси, включаючи інвестиційні товари, активізують конкуренцію, сприяють збільшенню пропозиції товарів. Через механізм ринкових цін відбувається регулювання мотивації інвесторів до інвестування у залежності від очікуваної прибутковості вкладених активів.

Порівняльний аналіз найвідоміших концепцій регулювання інвестицій з огляду на фактори, які впливають на інвестиційні рішення, показав, що при зовні протилежних підходах до вибору об'єкта регулювання – сукупного попиту чи пропозиції ресурсів – досліджується єдиний об'єкт – інвестиційний ринок у тісному зв'язку саморегулюючих і регулюючих механізмів [7, с. 48].

Проаналізувавши вищевказані теорії ми бачимо, що інновації не так швидко реагують на зміну умов прибутковості, як інвестиції. І якщо держава через економічну політику здатна створити умови достатньої прибутковості для підприємницького сектора і, тим самим, досягти зростання інвестиційної активності, то для надання останній інноваційної спрямованості необхідними будуть додаткові заходи.

Фактори макро- та мікросередовища, які в найбільшій мірі впливають на функціонування та розвиток підприємств, проблеми економічного розвитку підприємств на сучасному етапі, представлені в роботі [4], до кола проблем вибору інвестиційно-інноваційних пріоритетів розвитку підприємства в умовах кризи слід віднести: науково-технічні, виробничо-технологічні, організаційно-економічні, соціально-економічні, фінансово-інвестиційні, екологічні, правові та проблеми економічної безпеки підприємства.

Вибір інвестиційно-інноваційних пріоритетів розвитку підприємства в умовах кризи визначатимуть позиція підприємства на ринку, його можливості та загрози функціонуванню, тип технології виробництва, відношення до зовнішньоекономічної діяльності, наявні можливості щодо кредитування або інвестування діяльності.

При виборі інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку підприємства в умовах кризи, коли уповільнюється зростання ринку, велике значення відіграє конкурентна позиція, яку займає підприємство. У випадку слабкої конкурентної позиції підприємство вимушене зосереджувати увагу розробці та супутньому продажі інновацій. У випадку сильної конкурентної позиції підприємство має ширші можливості, а тому в змозі розраховувати на об'єднання капіталів і бізнесу, а тому слід віддавати перевагу спільному інвестуванню.

Успішність інвестицій визначається властивостями тих об'єктів, які не можуть функціонувати без інвестицій, по суті - якісними параметрами новацій і самого інноваційного процесу, оскільки постійне збільшення вкладення інвестиційних ресурсів характерне для нового технологічного укладу, а старий задовольняється їхнім скороченням.

Інноваційна діяльність передбачає пошук, спрямований на вдосконалення старих технологій або розробку нових. З одного боку, підвищення рівня нової технології призводить до скасування старої, що є процесом "творчого руйнування", але з другого боку для технологічного розвитку характерний кумулятивний ефект, пов'язаний із закріпленням результатів упровадження нової технології, перетворенням її в стереотипну, знайому для фірм. Психологічно стає важко вкладати кошти в щось нове. Таким чином, кумулятивний ефект обертається ефектом блокування появи нових технологій, внаслідок особливостей нагромадження досвіду і знань, поведінки споживачів. Тому фірми більш охоче направляють інвестиції в підвищення ефективності відомих для них технологій, а в крайньому випадку, якщо система інститутів, яка утворилася, не заохочує фірми до продуктивного вкладення коштів (інакше кажучи, якщо простіше оперувати старим капіталом, аніж створювати новий), вони торгуватимуть власними активами. Головною умовою, яка забезпечує належний зв'язок між інноваціями й інвестиціями, виступає інститут оцінки. Це система правил і процедур, що дозволяє давати оцінку новій ідеї, технології, конструкторській розробці та ін. Причому багато правил не екзогенні стосовно інновації. Вони виникають під час розгортання інноваційного процесу, який у свою чергу підпорядковується визначеним апріорно нормам [1, с. 165].

Проблема ефективного розподілу інвестицій між потенційними інноваціями полягає в тому, що оцінка завжди передує інвестиції, а помилка інвестора означає або неправильну оцінку, яку він зробив щодо інвестиційних можливостей, або те, що він здійснює цю оцінку за правилами, які не забезпечують правильних рішень.

Стосовно підприємств інноваційні процеси провокують низку цікавих властивостей:

- змушують підприємства конкурувати в часі;
- сприяють скороченню життєвого циклу продукту;
- змушують підприємства формувати ринки збуту, здійснюючи акцентований маркетинг;
- спонукають переосмислювати організацією свою місію і структуру управління, змушуючи компанії активізувати винахідливість співробітників, формувати інноваційні групи, переглядати ієрархічну структуру побудови виробництва тощо.

Перераховані тенденції, що охоплювали зміни у функціонуванні численних фірм, самі по собі є новаціями і висвітлюють спрямованість інвестиційних вкладень у рамках окремих підприємств. Розуміння цих процесів важливе для здійснення

ефективних інвестицій у людський капітал і реструктуризацію української промисловості [6, с. 167].

Розвинуті промислові країни витрачають практично однакову частку ВВП на наукові дослідження і розробки, проте демонструють різні результати в освоєнні нового знання, що залежать не тільки від вихідного інформаційного потенціалу та швидкості обробки новітніх знань, але й від адаптивності технологічних ліній та процесів, форм державної підтримки і головне - інститутів оцінки та вкладень у людський капітал, орієнтованих на одержання максимальної віддачі в майбутньому.

Як ми бачимо, інноваційний розвиток країни характеризують широке використання сучасних інформаційних технологій, комп'ютерних систем, розвинутої інфраструктури, що забезпечує створення національних інформаційних ресурсів, прискорена автоматизація всіх сфер і галузей виробництва і управління, створення і впровадження в практику інновацій різного функціонального призначення, наявність гнучкої системи випереджаючої підготовки та перепідготовки кваліфікованих фахівців.

Отже, інноваційний розвиток країни, як і підприємства, вимагає достатнього фінансування.

Стосовно фінансування, то частка бюджетного фінансування української науки у ВВП сьогодні найнижча за останнє десятиріччя. Фактичне фінансування науково-технічної діяльності з Державного бюджету України протягом останніх п'яти років не перевищує 0,4 відсотка ВВП при визначеній статтею 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» нормі - 1,7 відсотка. Фінансовий капітал фактично не бере участі в інвестуванні науки. За останні роки склалася така структура джерел фінансування науково-технічних робіт: державний бюджет – 30–35%; власні кошти учасників науково-технічної діяльності – 5–8%; кошти вітчизняних замовників – 32–34%; кошти іноземних замовників – 20–22%; інші джерела – 5–7% [10]. Вказані дані відповідають до кризовим рокам. Але з року в рік, сталося різке скорочення фінансування багатьох галузей, що в свою чергу гальмує інноваційний розвиток країни. Оскільки, на сьогоднішній день, в Україні основним джерелом фінансування інноваційного розвитку є державний бюджет, то ключовою залишається роль уряду.

Досвід низки країн, яких торкнулась криза, показав що держава постійно підтримує інноваційний розвиток.

Висновки. Проаналізувавши вищевказані теорії ми бачимо, що інвестиції швидко реагують на зміну умов прибутковості. Держава через економічну політику здатна створити умови достатньої прибутковості для підприємницького сектора і, тим самим, досягти зростання інвестиційної активності. Та в умовах кризи необхідні додаткові заходи для зростання інвестиційної активності.

Для того, щоб сконцентрувати фінансові ресурси й спрямувати їх на відібрані пріоритети, об'єднати виробників наукомісткої продукції і потенційних інвесторів, а також забезпечити державне замовлення, необхідна організація не тільки державних центрів науки і високих технологій, але й великих науково-виробничих акціонерних компаній, які б за допомогою держави змогли стати транснаціональними компаніями, що роблять власні фундаментальні й прикладні дослідження.

Оптимальним варіантом розвитку інноваційної складової в економіці держави стане залучення приватного бізнесу у фінансування науково-дослідних розробок. Тому, необхідне проведення комплексу заходів щодо підтримки малого та середнього бізнесу.

Увагу потрібно приділити розвитку інфраструктурі фінансовій підтримці науки і інноваційної діяльності, шляхом створення і розвитку державного інноваційного фонду, державного фонду фундаментальних досліджень, фондів підтримки наукових ініціатив, фінансово-кредитних компаній, венчурних фондів.

Створивши, умови для розвитку в країні інноваційної економіки ми забезпечимо конкурентоспроможність і економічний суверенітет. Тільки інноваційна економіка забезпечить успіх України, створить умови для реалізації інтересів громадян, забезпечить майбутнє країни.

Список літератури:

1. Горник В.Г., Дацій Н.В. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості: [монографія] Монографія. - К.: Вид-во НАДУ, 2005. - 200 с.

2. Карась П., Тимановська Н. Інтелектуальний капітал: складові та аспекти комерціалізації в нових умовах господарювання // Економіст. - № 8. – 2006. – С.72.

3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег / Джон Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.

4. Кривовязюк И.В. Проблемы экономического развития предприятий на современном этапе. Опыт и проблемы социально-экономического развития предприятий, отраслей, комплексов: [монография] Кн. 2. / [Под ред. В.В. Бондаренко]. – Пермь : РИО ФГОУ ВПО «Пензенская ГСХА», 2009. – С. 147-159.

5. Лапко, О.О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення [Електронний ресурс]: Дис. д-ра екон. наук: 08.02.03 / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К., 1999. – 413 арк. – Режим доступу: <http://www.disser.com.ua>.

6. Луциків, І.В. Інноваційна діяльність в Україні: реалії сьогодення та перспективи розвитку// Інноваційна економіка. – № 4. – 2010, с.23-26.

7. Марцин В. С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України / Володимир Марцин // Актуальні проблеми економіки, 2007. – №5. – С.47-59.

8. Осецький В. Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики: [монографія] / Валерій Леонідович Осецький. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 412 с.

9. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України № 40-IV від 04.07.2002 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

10. Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: [монографія] / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2009. – 655 с.

Анотація: Шамота Галина Михайлівна в статті «Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств України в кризових умовах» описує тісний взаємозв'язок між інноваціями та інвестиціями; аналізує теорії інноваційного та інвестиційного розвитку підприємств; аналізує інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств України в кризових умовах.

Ключові слова: інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційний розвиток.

Summary: Shamota Galina M. in the article "Innovative-investment development of enterprises of Ukraine in crisis terms" is described close intercommunication between innovations and investments; the theories of innovative and investment development of enterprises are analysed; інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств України is analysed in crisis terms.

Keywords: innovations, investments, innovative-investment development.

Аннотация: Шамота Галина Михайловна в статье "Инновационно-инвестиционное развитие предприятий Украины в кризисных условиях" описывает тесную взаимосвязь между инновациями и инвестициями; анализирует теории инновационного и инвестиционного развития предприятий; анализирует инновационно-инвестиционное развитие предприятий Украины в кризисных условиях.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, инновационно-инвестиционное развитие

Шамота, Г.М. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств України в кризових умовах [Текст] / Г.М. Шамота // Вісник Сумського НАУ. Серія Економіка та менеджмент. – Суми, 2011. – № 6/2. – С. 93-96.